

Gyozo Molnar & Laura G. Purdy (szerk.): Ethnographies in sport and exercise research [Etnográfiák a sport- és edzéskutatásban]

Routledge, 2016, pp. 234. ISBN 9781138015289

KOVÁCS ÁDÁM

Kovács Ádám: PhD-hallgató; Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola; kovacsadam931001@gmail.com

Ádám Kovács: PhD student; University of Pécs, Faculty of Humanities and Social Sciences, Interdisciplinary Doctoral School; kovacsadam931001@gmail.com

Amennyiben a XXI. századi sportot vesszük górcső alá, úgy szót kell ejtenünk azokról a komplex és szerteágazó hatásokról, amelyeket a sport az élet különböző területein képes kifejteni. Habár kezdetekben leginkább a testkultúra körébe tartozó kérdéseket vetette fel, szerepe a globalizáció, a telekommunikációs forradalom, és maga a sport elüzletiesedése miatt megváltozott, túlnőtt egykori területén. Manapság már természetesnek vesszük, hogy a sporttal pszichológusok, politikusok, szociológusok, üzletemberek (és számos egyéb szakmabeli) szép számmal foglalkoznak, ugyanakkor – viszonylag kései belépőként – a sport és a szociális munka kapcsolata is egyre gyakrabban bukkan fel a szakirodalomban. Ez mindenképpen olyan határterület, amelyet a szociális szakembereknek is érdemes figyelemmel kísérni, gondoljunk akár a sportmigráció megjelenésére, a hátrányos helyzetűek sportolásának lehetséges pozitív hatásaira, a genderkérdésekre, az esélyegyenlőség és diszkriminációmentesség sportban betöltött szerepére, vagy akár a sportban meglévő etikai szemléletre, amely az etikai oktatás egyik színterévé teheti (pl. a *fair play* oktatása, amint azt a *Sport Charta* és a *Sport Etikai Kódexe* rögzíti). A sportolók (extrinzik és intrinzik) motivációinak mélyebb megismerése és a rizikómagatartások, függőségek megjelenése is igen érdekes olvasmányává tehetik a kötetet a segítő szakmában dolgozók számára is. A sport a kognitív képességek fejlesztésének is egyik fontos eszköze lehet, vagy a különböző devianciák prevenciójában és kezelésében, illetve a pszichoszociális segítő-fejlesztő munkában is sikerrel alkalmazható (negatív énkép, agresszió, kirekesztettség, beilleszkedési zavarok, elmagányosodás stb. enyhítése) (Madácsy & Máté, 2014). Hasonlóképpen, a mű egyes részeiben tárgyalt csoportdinamikai és identitáskonstrukciós folyamatok a közösségi munkában érdekelt szociális szakemberek számára is inspirálóak lehetnek. Mindezek mellett az önreflexióból (vagy annak hiányából) és a nézőpontok különbözőségeiből eredő kérdések, problémák – sporton keresztül – bemutatása méltán szolgált tanulságot mindenki számára, akinek munkáját az emberi kapcsolatok minősége alapjaiban határozza meg.

Másfelől, az etnográfiai terepmunka módszertana – ami az ismertett műben ugyancsak megjelenik – hatással van a szociálismunka-kutatás módszertanára, hiszen az ott kidolgozott résztvevő megfigyelés hatékony metódus lehet potenciális klienskörök életmódjának, mentalitásának beható megismerésében és megértésében. Az ismertett kötet számos izgalmas

példán keresztül igyekszik bemutatni, hogy e kvalitatív módszer miként alkalmazható a sport területén, milyen nehézségei vetődnek fel, és milyen fejlődési irányai lehetségesek.

A sportvilág állandóan változó munkamódszereinek, valamint eredményeinek értelmezése, javítása komoly kihívás elé állította – és állítja a mai napig is – úgy a teljesítményért felelős szakembereket, mint magukat a sportolókat és természetesen a kutatókat is. Igen hasonló kihívással nézett szembe Gyozo Molnar is (a worcesteri egyetem adjunktusa, s olyan könyvek társszerzője, mint a *The politics of the Olympics* vagy a *Sport, exercise and social theory: An introduction*) (Bairner & Molnar, 2010; Molnar & Kelly, 2013) szerzőtársával, Laura G. Purdy-val (adjunktus, Edge Hill Egyetem), akiknek feltett szándékuk volt egy olyan könyvet írni, amely a lehető legnagyobb mértékben felel meg a sport és etnográfia viszonyát firtató szakmai kérdések hadának, miközben a területtel csak most ismerkedő kezdőknek is képes támpontokat adni. A szerzőpáros szerint a projekt szerves részét képezte a lehető legmagasabb szintű szelekció a sportetnográfiai tanulmányok területén, amelyek képesek a jelenkori kihívásokra modern, naprakész és hathatós választ adni. Ekképpen a könyv egy olyan kutatási antológia, amely igen széles spektrumon mozog, miközben három jól körülhatárolható részre bontható, úgymint *az etnográfiai terep definíciói, az adatgyűjtés módszerei és az adatok prezentálása*. E területeken igyekszik új támpontokat nyújtani, mert bár a XX. századi „nagy etnográfiai bumm” óta számos hiánypótló könyv született a témában, ezek megjelenése, tartalma és szemléletmódja a szerzők szerint kissé idejétmúlttá vált, ennek megfelelően igyekeztek a területen felvetődő kérdéseket aktualizálni.

A könyv első része igyekszik tisztázni a különböző iskolák szemléletmódját, továbbá áttekinteni a sportetnográfia kialakulását, valamint azok nagy úttörőit, miközben rétegzett felépítésével kívánja nagy vonalakban bemutatni a széles skálán mozgó „nagy tanulmányok” egyre inkább specifikussá válását. Szót ejt többek között a sport szociológiai, politikai, globalizációs, patriotizmushoz és genderkérdésekhez kapcsolódó vonatkozásairól, amelyek valóban XXI. századi miliőbe helyezik a tárgyalt témákat, gondosan és részletekbe menően, példákkal alátámasztva az egyes trendeket. Az első fejezetben tehát igen sok érdekességet tudhatunk meg az etnográfiai kutatások kezdetéről, az ezeket ért kritikáról, a vélt vagy valóban elkövetett hibákról, valamint az egyes szubkultúrákra jellemző sajátosságokról. A szerzők felvázolják az etnikai, származásbéli, valamint nemi hovatartozás „anomáliáiból” fakadó kutatási nehézségeket, valamint azokat az aspektusokat, amelyek a politikának és szociológiának is látóterébe helyezték a sportot. Gondoljunk csak a fekete afrikai országok távolmaradására a montreali olimpiáról, vagy az 1984-es olimpiára, amelyet bojkottált a Szovjetunió (az 1980-as amerikai bojkottra adott válaszul). A fent említett és tárgyalt témakörökön túlmutatóan az írók nagy hangsúllyal tárgyalják a kutatásetika kérdéseit is mind a kutatókra, mind a kutatási alanyokra vonatkozóan. Beszámolnak többek között a sportolók interjúztatására és az általánosan elfogadott kutatásetikai alapelvekre vonatkozó „trivialitásokról”, ahogyan a jelenleg is zajló változásokról is (egyetemi „etikai bürokrácia” növekedése, egyre hangsúlyosabb etikai fókusz stb.). Átfogóan, az egyéntől a sportirányítási szervekig menően láthatunk bele az egyes módszerek metodikájába, valamint előnyeibe és hátrányaiba, miközben magáról a társadalomról és a sportnak ebben elfoglalt helyéről is jellemzést kaphatunk. Mindemellet az etnográfiai, szociológiai és antropológiai megközelítések jellemzésére is kitékintenek a szerzők, megfelelő módon megágyazva a későbbi magas szintű értelmezéseknek, érzékeltetve a téma komplexitását. A különböző módszertani hibákra is felhívják a figyelmet, úgymint az etikátlan viselkedés, a túlzott bevonódás (*going native*) vagy a túlzott *insiderré* válás, ahogyan a Bourdieu által felvetett objektivitás kérdéseire is (hiszen szerinte a kutatói állásfoglalás igencsak behatárolja azt). Összességében elmondható,

hogy a különböző módszerek hathatós és informatív bemutatása történik meg az első fejezetben, amelyben három módszert mutatnak be mélyebben elemezve, melyek a következők: Bourdieu reflexív szociológiája, változatos szociológiai elméletek keveréke, valamint a posztmodern antropológia módszere, de szerephez jut az etnográfiai önreflexió is. A kutató által elkövethető hibákról inkább általánosságban beszélnek a szerzők, mintsem részletekbe menően, ám hangsúlyosan kiemelik az egyéni percepciók problematikáját (saját érzékszervek, egyéni élmények, megélt élmények és azok hatékony közlésének kérdései), valamint azt, hogy miképp lehet ezeket a leghatékonyabban kezelni, megélni, és persze legfőképpen átadni. Ebben a tekintetben górcső alá kerül a kreatív nem-fikció és a realiztikus mese: ezen műfajok előnyei, hátrányai igen részletesen kidolgozottak a könyvben. A szerzők rendkívül jól szövik bele a szövegbe a kvalitatív kutatások sajátosságainak, szükségességének, hasznosságának vetületeit a sportkutatásokba, továbbá igyekeznek támpontokat nyújtani az ezen a területen tevékenykedőknek. Jól látható, hogy próbálták a hibák, trükkök, módszerek, „trivialitások”, újdonságok és szemantikai kérdések széles körét áttekinteni, amelyek megalapozzák az elkövetkezendőkben bemutatott, esettanulmányokból álló fejezetet.

A legfontosabb alapkérdések tisztázását követően a könyv hét esettanulmányból álló fejezete következik, amely bepillantást enged az olvasónak a különböző területeken zajlott kutatások eredményeibe, kihívásaiba, azonosságaiiba vagy éppen különbözőségeibe. Közös pont ezekben a tanulmányokban az etikai kérdések megjelenése, a kvalitatív metodológia, ahogyan maga a terepmunka is, azaz az etnográfiai, antropológiai megközelítés. Minden további azonban különbözik, hisz a szelektált és bemutatott tanulmányok diverzitása igen szélesnek mondható. Egészen egy női kezdő futóklubtól a profi ökölvívók szenvedéséig bezárólag igen változatos témákról olvashatunk, amelyek nagyon sokféle kutatói kihívást és nagyon széles spektrumú percepciókat mutatnak be.

Az első tanulmány – *Nők által megélt egészség és öregedés a sport tükrében* – azt vizsgálja, hogy melyek azok a faktorok, amelyek visszatartják a nőket a rekreációs sporttól, továbbá a megélt élményeket állítja középpontba. A tanulmány szerzői szerint elmondható, hogy leginkább a pszichikai gátak voltak azok, amelyek távol tartották a hölgyeket az aktív sporttól. Azonban azok, akik végül beléptek ebbe a csak nőkből álló, kezdőket invitáló futóklubba, szinte kivétel nélkül csak pozitív élményekről számoltak be. Nem volt azonban könnyű az adatok „összegyűjtése”, hiszen mint általában, ebben az esetben is igen komolyan meg kellett küzdenie a kutatónak a bizalomért, melynek révén feltárhatta a vizsgált csoport tagjainak élményeit.

A megélt élményeket vizsgálta a második tanulmány is, ám ebben a terepfutók szenvedését kívánta megérteni a kutató. Ebben az esetben egy más irányú megközelítés érhető tetten, mert bár itt is a test jelzései állnak a középpontban, ám mint azt a cím is jól jelzi – *A terepfutó magánya és szenvedése* –, az élet számos területén és a kultúrában jelenlévő szenvedést próbálta mélyrehatóan megérteni a szerző. Ebben az esetben a megfigyelést végző kutatónak magának is igen komoly fizikai felkészültséggel kellett rendelkeznie, hiszen ezt a sportot nagyon nehéz terepen űzik (egyedül vagy nagyon kis létszámban), tulajdonképpen fanatikusnak mondható sportemberek. Meg kell említeni, hogy meglehetősen nehéz a kutatási folyamat kivitelezése, hiszen a tevékenység jellegéből fakadóan igen nehéz vezetni bármiféle terepnaplót, ugyanakkor a kutató odaadása méltán jelzi a terület iránt mutatott elkötelezettségét, s egyben példa arra is, hogy mekkora áldozatokat kell hozni néhány esetben a kívánt terület vizsgálatához.

A harmadik tanulmány esetében is komoly sportolónak mondható a szerző, aki etnográfusként kívánja megérteni önmaga mint profi ökölvívó motivációit. Nagyon

tanulságosan írja le, hogy miképp lehet ugyanazt a dolgot egy teljesen más perspektívából látni, amely talán az egyik legnagyobb és legérdekesebb „eredménye” munkájának, s rámutat a különböző nézőpontok figyelembevételének fontosságára. Ez esetben tehát önetnográfia (self-ethnography) készült, saját, ötéves terepmunkája során átélt élményeit veti papírra a szerző. A kutató beszámol a kétségeiről, önmaga tudatra ébredéséről, valamint arról, hogyan múlik ki belőle a bokszt íráni vágy (talán épp az említett perspektíva- és paradigmaváltás miatt?). Ez a kutatómunka egy teljesen sajátos metodikát és terepmunkát kívánt, így a publikált tanulmány igen üdítő színfoltja a sportetnográfiának.

Az ezt követő tanulmány egy másfajta, ám igen égető problémával szembesül, amely nem más, mint néhány kapuőr bizalmatlansága, aminek hatására a terepmunka többször is veszélybe kerül. A szerző igen találékonyan oldja meg a problémát, azonban kifejti, hogy számos alkalommal nagyon nehéz helyzetbe került, hiszen munkájának esetleges félbeszakadásával veszélybe kerülhetett volna a PhD disszertációja, valamint a feltételezhető csúszás következtében igen komoly anyagi hátrányok (diákhitel külföldi országban) érték volna. Ékes példája ez annak, hogy a terepen nyomás alatt dolgozó kutató miként kezeli az adott problémát, s hogyan abszolválja végül sikeresen a feladatát, a „láthatatlan” mikropolitikai események felderítését egy férfi evezőklub tagjai között. Kiemelendő, hogy néhány hónap elteltével – amikor a szerző azt gondolta, már teljesen észrevétlen, s jelenléte elfogadott – egy csapatmegbeszélésen, bizonyos érzékeny információk bejelentése (csapattaktika stb.) előtt –, az egyik kapuőr figyelmeztette a megbeszélésen résztvevőket, hogy „Ő is itt van!”, felállva, és rámutatva a terepen dolgozó kutatóra. Mint évekkel később kiderült, ez személy semmi rosszat nem akart, mindössze ő is „politikai játszmákat” űzött azért, hogy különböző hátrányokat ne szenvedjen el, így tette bizonyos értelemben az alkupozíciójának védelmében történt. Kiváltképp érdekes szituáció volt ez, hiszen a kutató többek között épp a diverz politikai hatásokat kívánta vizsgálni kutatása során.

Az ötödik esettanulmány teljesen más kihívások elé állította a megfigyelőt, hiszen ebben az esetben a beszámoló az etnográfia árnyoldaláról szólt, amelyet a szerző futballhuligánok inkognitóban történő megfigyelése során tapasztalt meg. Ebben a tanulmányban főként az etikai kérdések szerepe hangsúlyos, hiszen a tudós szemtanúja fizikai atrocitásoknak, de még közvetetten drogügyleteknek is, ahogyan egy ártatlan kislány megsérülésének is, akit az ellenfél táborába sebesít meg egy a tömegbe dobott fémpénzzel. 15 hónap és 19 meglátogatott meccs alatt a meneküléstől a megsérülésen át igen sokféle, és a szerző elmondása szerint számos félelmetes szituációt élt meg. Ezek közül több is határozottan megviselte őt, ugyanakkor hasznos adatokat tudott gyűjteni, amit egy publikáció (bulletin, megélt élmények, tanácsok, iránymutatás, felvetések, hiányosságok) formájában továbbított is a rendőrségnek, valamint a két rivalizáló csapat vezetésének. Az ismertetett könyv szerkesztésének pillanatáig e továbbított anyagok minden oldalról válasz nélkül maradtak.

A hatodik tanulmány esetében a film került górcső alá, pontosabban annak legitimitása. Ebben az esetben azt vizsgálta a terepen a szerző, hogy miként lehet hasznosan és hatékonyan használni a videófelveteleket a terepmunka során. Felteszi a kérdést, hogy van-e egyáltalán létjogosultsága, avagy csak a kutató félrevezetését szolgálja, mindamellett, hogy kellemetlen és nem kívánt hatást idéz elő a megfigyelték körében. A kérdés a terepek sokszínűsége, az etnográfusok személyisége, munkamódszerei, a kutatói kérdések és egyéb tényezők kombinációjának függvényében válaszolható csak meg.

Az utolsó esettanulmányban abba nyerhetünk bepillantást, hogy hol, hogy és miként lehet közös pont a sport egy bennszülött közösség és egy elit futballcsapat között. Ebben a kutatásban az eltérő terepek közötti különbségek és ezek kihívásai a meghatározók, hiszen

ezekben közös pontot találni csak nagy odafigyeléssel és szakértelemmel lehet. A sport kulturális jelentősége természetesen teljesen más a két esetben, hiszen az más jelentéstartalommal bír, mások az intrinzik és extrinzik motivációk, azonban a sport, mint univerzális nyelv, sikeresen hidalja át ezt a kérdést, amint arra a szerző rámutat.

A könyv zárófejezete a jövőbeli kutatási irányok felvetését tartalmazza, valamint néhány igen érdekes szempontot tár fel, többek között a *Flâneur*, avagy a „kóborló”, „sétáló” (és megfigyelő) ember és az etnográfus hasonlóságait tekintve. Ezen rész szerzői rámutatnak arra, hogy az ún. *Flâneur* attitűd hol, hogyan és miként érhető tetten, és alkalmazható a terepmunka során. Kiemelik, hogy észben kell tartani, ezek mindig személyes élmények, percepciók, azaz sohasem objektívek. Minden hátrány ellenére, ezzel a módszerrel rendkívül sok értékes információ nyerhető, hiszen alkalmas arra, hogy sporteseményeket (is) nézzünk ilyen szemüvegen keresztül. A szerzők határozottan kiemelik, hogy van egy nagy különbség az etnográfus és a *Flâneur* között, mégpedig az, hogy az etnográfus-antropológus nem céltalanul barangol, mindazonáltal fiktív és non-fiktív irodalmak olvasásával, helyismerettel, az adott témában jártas szakembereknek igen hasznos technika lehet. Bár a kvalitatív kutatások szerepe igen hangsúlyos a társadalomtudományokban, gyakran még mindig küzdeniük kell a kvantitatív kutatások dominanciájával szemben. Így kiemelten fontos az ilyen és ehhez hasonló módszerek ismerete és alkalmazása nem csupán az etnográfusok, hanem más társadalomtudósok számára is, hiszen számos terület, jelenség csak e megközelítésben vizsgálható adekvát módon.

Irodalom

Bairner, A. & Molnar, G. (2010). *The Politics of the Olympics: A Survey*. Routledge.

Madácsy, J. & Máté, Zs. (2014). Az utcai edzés alkalmazási lehetősége a drogrevenücióban és a pszichoszociális készségfejlesztésben – megfontolások az éjszakai sport tapasztalatai alapján. *Szociális Szemle*, 7(1), 46–56.

Molnar, G. & Kelly, J. (2013). *Sport, exercise and social theory: An introduction*. Routledge.